

2. HDA SBU. F. 65. Spr. S-9079. T. 52. Ark. 249. 3. Tam samo. F. 2 (upr. 2-N). Op. 58 (1953 r.). Spr. 9. T. 1. 4. Tam samo. F. 6. Spr. 51896-FP. T. 2. 5. Kuk V. UPA v zapytannyakh i vidpovydyakh Holovnoho komandyrа [UPA in questions and answers of the Chief Commander]. L'viv: Halyts'ka vydavnycha spilka, 2007. 80 s. 6. Vedenev D. Odisseja Vasilija Kuka. Voenno-politicheskij portret poslednego komandujushhego UPA [Odyssey of Vasily Cook. Military and political portrait of the last commander of the UPA]. Kiev: «K.I.S.», 2007. 346 s. 7. Vyedyenyeyev D. V., Bystrukhin H. S. «Povstans'ka rozvidka diye tochno i vidvazhno...». Dokumental'na spadshchyna pidrozdziliv spetsial'noho pryznachennya Orhanizatsiyi ukrayins'kykh natsionalistiv ta Ukrayins'koyi povstans'koyi armiyi. 1940–1950-ti roky [«Insurgent Intelligence works accurately and courageously ...». The documentary heritage of special units of the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army. 1940–1950s] / Natsional'na akademiya Sluzhby bezpeky Ukrainy. Ukrayins'kyi instytut viys'kovoyi istoriyi. K., 2006. 568 s. 8. Roman Shukhevych u dokumentakh radyans'kykh orhaniv derzhavnoyi bezpeky (1940–1950) [Roman Shukhevych in the documents of the Soviet state security agencies (1940–1950)] / Red. rada: Bohunov S., Boryak H., Kokin S. (spivholova). Instytut natsional'noho derzhavoznavstva; Haluzevyi derzhavnyi arkhiv sluzhby bezpeky Ukrainy. T. 2. K., 2007. 584 s.

Alina Ponypalyak

SUSTAINABLE ACTIVITY OF VASILY KUKKA 1944–1954 RR.

The article investigates the underground activities of the last Commander-in-Chief of the Ukrainian Insurgent Army Vasyl Kuk in the period from 1944 to 1954. Separately examined are the methods of V. Kuk's struggle against Soviet propaganda. Archival documents and personal memories of V. Kuk provide an extensive description and scientific analysis of the background and reasons for V. Kuk's struggle against the Soviet authorities and the Soviet secret services in the conditions of the Second World War and the post-war period. The article is devoted to the role of V. Kuk and his influence on the Ukrainian Insurgent Army and the Organization of Ukrainian Nationalists.

Key words: Vasyl Kuk, NKVD, propaganda, Ukrainian liberation movement, OUN and UPA, UPA commander.

УДК 94(477.8)

Олег Малярчук

ФОРМУВАННЯ КАДРІВ МАСОВИХ РОБІТНИЧИХ ПРОФЕСІЙ НА ПРИКЛАДІ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано специфіку формування кадрів масових робітничих професій у західних областях Української РСР на прикладі окремо взятої Івано-Франківської області через систему трудового виховання та професійної орієнтації молоді, зусилля, спрямовані на формування в учнів марксистсько-ленінського світогляду, проблеми, з якими зустрічався випускник училища на виробництві, роль так званого «соціалістичного змагання» у налагодженні тісних зв'язків із колективами базових підприємств.

Ключові слова: будівництво, професійна технічна освіта, молодий робітник, індустріалізація, будівельний загін, ідейне загартування.

Прикарпаття середини ХХ ст. вирізнялося величезним розмахом будівництва. У Калуші, Бурштині, Долині, Надвірній, Коломиї і в обласному центрі Івано-Франківську й навіть у невеликих селищах зводилися численні рихтування новобудов. Будівельники створювали підвалини для подальшого розвитку економіки Івано-Франківщини – індустріалізації. Лише у 1965 р. введено майже стільки основних фондів, скільки їх було на початок семирічки. Введення в дію нових виробничих потужностей – таке було основне завдання будівельників і монтажників. Офіційна політика компартії і уряду полягала в розбудові економічного потенціалу країни, де домінував військово-промисловий комплекс. Житлове будівництво, соціально-побутова інфраструктура міст і селищ зводилася за залишковим принципом – 2–8 % від загальних капіталовкладень.

Назагал керівники будівельних організацій, приділяючи основну увагу пусковим об'єктам, ставилися до об'єктів соціально-культурного призначення, як до пасинків. Будівельники на догоду політичній кон'юктурі, «здавали» головні промислові об'єкти в більшості випадків вчасно, але із багатьма недоробками. Акт приймальної комісії, підписаний (у зведеннях усе, ніби, гаразд), а фактично минали тижні, а іноді й місяці, поки завод видавав першу готову продукцію. По суті, це один із варіантів радянського окомандування. Адже, кожне будівництво проходило під безпосереднім контролем райкомів і міськкомів партії, парткомів на будовах, первинними партійними організаціями будівельних і спеціалізованих управлінь, комсомолу, профспілки.

Першими помічниками будівельників були водії автотранспорту, без їх праці на споруджуваних об'єктах завмирало життя. Тому «всенародне свято» – День будівельника, як своє традиційне, відзначали і водії Івано-Франківської автобази. Вперше День будівельника в СРСР офіційно відзначали 12 серпня 1956 р. указом президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення щорічного свята «Дня будівельника»» від 6 вересня 1955 р. відзначати його пропонувалося кожну другу неділю серпня. Автомобілісти докладали багато зусиль і праці для безперервної доставки матеріалів на будівельні площадки (майданчики). Їхня праця вимірювалася такими економічними показниками як вантажообіг (у тогочасних документах – «вантажоборот» у десятках тис. т), технічна швидкість руху автомашин, коефіцієнт використання вантажопідйомності, перевиконання завдання по продуктивності праці водіїв у відсотках.

Будівництво не задовольняло задекларованих партійно-радянською владою показників. Рада із вивчення продуктивних сил республіки при Академії наук УРСР аналізувала дані про те, яких будівельних матеріалів і робітників масових професій і в яких областях «відчувався дефіцит», що було потрібно для забезпечення безперервної роботи. Обґрунтована думка науковців залишалася «побажанням на перспективу». В конкретних умовах Івано-Франківської області на ситуацію впливали відомчі інтереси та «вольові» рішення. Будівельники, як й інші спеціалісти, змушені були «прислухатись» до систематичних критичних зауважень на свою адресу, висловлених на партійних зборах, конференціях, пленумах, з'їздах. Все ж досліджуваний період характеризувався й певними позитивними змінами, зумовленими індустріалізацією краю й пов'язаною з нею урбанізацією. Передусім, покінчено із безробіттям. Молодь отримала змогу набути туї чи іншу спеціальність та отримувати заробітну платню, хоч і мізерну, але систематичну і гарантовану.

Вітчизняними науковцями частково розкрито картину соціально-економічних та урбоекоекологічних процесів, що проходили на західноукраїнських землях у ХХ ст. Це, передусім, праці С. Васюти [1], О. Васюти [2], Ю. Гумена [3], С. Давидович [4], В. Клапчука [5], О. Малярчука [6] та інших. До наукового обігу залучено значний обсяг матеріалу з архівних джерел, що зберігався у закритих фондах. Проте ці публікації неможна вважати достатніми і вичерпними. Ціла низка питань залишається недостатньо вивченими: проблеми сільського будівництва, нові тенденції у містобудуванні, архітектурно-художнє оформлення сіл, селищ та міст, комплексна забудова та благоустрій та інші.

Мета статті – висвітлити специфіку формування кадрів масових робітничих професій в часи соціалістичної індустріалізації Прикарпаття.

Об'єкт дослідження – економічна політика партійно-радянської влади в другій половині ХХ ст. у західних областях України, предмет – система трудового виховання.

У зв'язку з інтенсифікацією народного господарства СРСР зростала роль закладів освіти з підготовки кадрів. Упродовж 1966–1971 рр. у республіці запроваджено обов'язкове восьмирічне навчання та здійснювався поступовий перехід до обов'язкової середньої освіти. Розширювалася мережа шкіл, професійно-технічних училищ, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, зростала кількість учнів та студентів. Педагогічні колективи проводили велику роботу з виховання у школярів любові та поваги до праці. Цій меті підпорядковувалася система трудового виховання та професійної орієнтації молоді. Значну увагу зі сторони влади приділялося розширенню сітки середніх шкіл з виробничим навчанням, після закінчення яких випускники разом із атестатом про середню освіту отримували певну спеціальність. У 1973 р. таке навчання додатково вводилося в 12 середніх школах Івано-Франківської області, а в наступному ще в 14. У 1975 р. в області було таких середніх шкіл понад 90 [7, арк. 124].

Згідно із даними перепису населення (станом на 15 січня 1970 р.) в Івано-Франківській області не мали закінченої початкової і восьмирічної освіти 219255 осіб у віці від 7 – до 29 років. Упродовж 1970–1973 рр. здобули восьмирічну освіту та навчалися у денних і вечірніх школах 207196 осіб (переважно формально). Таким чином, станом на 25 серпня 1973 р. в області нараховувалося 12059 осіб робітничої і колгоспної молоді, що «не мала восьмирічної освіти» і змушена була навчатися. Упродовж 1975/76 навчального року передбачалося охопити різними формами навчання усю молодь [8, арк. 16–17]. Серед молоді, яка не мала закінченої початкової освіти, переважали жінки віддалених і гірських сіл, особливо багатодітні та самотні матері.

У 1975 р. в Івано-Франківській області працювало 19 професійно-технічних училищ, які виступали головним джерелом поповнення кадрів масових робітничих професій. Із них: технічних – 4, міських професійно-технічних – 8, сільських професійно-технічних – 6, профтехучилище при виправно-трудої колонії – 1. Училища були переповнені і працювали у дві зміни. Навіть у типових училищах кількість учнів перевищувала норми, не кажучи про сільські, які розміщувалися у пристосованих приміщеннях. Так, у Коломийському міському професійно-технічному училищі № 10, розрахованому на 600–800 учнів, навчалася 1200, Івано-Франківському № 3 замість 500–600 осіб – 800 і т. д. [7, арк. 49–50].

Упродовж дев'ятої п'ятирічки закладами профтехосвіти Івано-Франківської області підготовлено 31 тис. кваліфікованих робітників для народного господарства країни. У наступній – десятій – ряди робітничого класу поповнило ще 35 тис. вихованців профтехучилищ. В Івано-Франківській області діяло 19 денних училищ – з них 9 середніх і 4 технічні, які готували кваліфікованих робітників із середньою освітою. Рівень підготовки молодих робітників залежав від інженерно-педагогічних кадрів, їх професійної і педагогічної майстерності, «ідейної зрілості». Цим питанням приділялася пильна увага з боку партійних і комсомольських організацій. Відзначаючи досягнення у цій справі, необхідно вказати й на упущення. Хоч переважна більшість викладачів мала вищу, а майстрів – вищу чи середню спеціальну освіту, були серед них такі, що «зупинилися» у своєму професійному зростанні. На посади майстрів часом потрапляли випадкові особи, з «сумнівним моральним обличчям» і низькою професійною підготовкою [9].

Тому й не дивно, що при загальному поліпшенні навчально-виробничої і виховної роботи в училищах на різних нарадах доводилося говорити про такі окремі негативні явища, як відсів учнів, завищення оцінок їх знань, низький рівень їхньої підготовки, недостатній контроль за проходженням виробничої практики, незадовільна організація роботи навчальних господарств, недоліки в атеїстичному вихованні, правопорушення та інше. Згідно тогочасної освітньої концепції висновки з цих упущень в першу чергу мали робити директори училищ та їх заступники. Вони мали проіннятися почуттям високої партійної відповідальності за організацію і якість всієї навчально-виховної роботи. Як звучало в офіційних документах «більшої віддачі треба зажадати від роботи методичного кабінету та обласних секцій, в діяльності яких ще немало формалізму» [9].

Директор Івано-Франківського профтехучилища № 3 Б. Ступарик значну увагу приділяв наставництву: «Підсумовуючи деякий досвід, якого набули у цій справі, можу сказати, що наставництво допомагає нам давати учням глибші професійні знання, виховувати в них любов до обраної професії... наставництво – важлива частина заходів по спільній роботі колективів училищ і базового підприємства щодо виховання і навчання учнів. За об'єктами впливу робітниче наставництво в училищі ділилося на три категорії: над учнями, які проходили практику, над випускниками, що почали працювати на підприємстві, і над учнями, схильними до правопорушень. Остання найбільш відповідальна» [10].

Упродовж одного 1976 р. у народне господарство Івано-Франківської області влилося близько 6 тис. випускників профтехучилищ і до 6 тис. випускників шкіл. Вони замінювали в основному тих, хто йшов на пенсію. У закономірному процесі оновлення армії виробничників дуже важливо було добитися, того щоб поповнення робітничого класу відповідало вимогам дня. Згідно тогочасної освітньої концепції «сини та дочки повинні були йти далі батьків». Вони мали приносити на заводи, фабрики й будови не тільки молодечий запал, а й фахові знання. Рейдові бригади «із задоволенням» відмічали, що «в основному так воно і було». Так, уміло шефствував колектив дослідно-експериментального фурнітурного заводу імені 50-річчя СРСР над Івано-Франківською середньою школою № 4. Учні проходили тут виробничу практику, чимало з них після закінчення школи йшли працювати туди. Молодим трудівникам подобалася висока організація виробничого процесу на заводі і те, як уважно ставились до них кадрові робітники, адміністрація, партійна та громадські організації. Тут урочисто посвячували в робітники. Раз на квартал кращому учню-виробничнику вручався «Ключ майстерності», а ім'я його наставника заносилося до Книги трудової слави. Не дивно, що майже всі молоді робітники приживалися на цьому заводі, дорожили його честю [11].

Цікавими спогадами поділився колишній майстер Отинянської меблевої фабрики Д. Паньків: «У наш цех після Угорницької восьмирічки прийшов Р. Григорів. За порівняно короткий час він став висококваліфікованим верстатником, заочно здобув середню освіту. З перших кроків ми зуміли прищепити юнакові любов до професії, навчили бути господарем цеху, вболівати за виконання не лише своєї норми, а й за те, щоб високопродуктивно трудилися товариші, верстати яких стояли праворуч і ліворуч від нього. У вихованні в кожного робітника почуття господаря цеху, як переконався на практиці, багато важив особистий приклад. Трапилася, скажімо, поломка верстата. Усунути несправність має наладчик. Однак і мені не личило сидіти і чекати, доки пустять верстат. Брав в руки ключі і йшов допомагати. Дивись і робітник не гайнував часу. Разом лагодили машину. А бувало, верстатник стояв і байдуже спостерігав за тим, як наладчик шукав несправність. Формально він ніби був правий: дайте справний верстат – і я виконуватиму норму. Та тільки з таким ставленням до справи ми вели рішучу боротьбу. Не доганами і попередженнями, а методом переконання, прищепленням кожному робітникові рис господаря цеху. Таку роботу потрібно завжди проводити з новачками з тієї миті, як тільки вони переступили поріг прохідної» [12].

Можна назвати десятки інших підприємств, будівельних організацій, установ Івано-Франківської області, де молода зміна була оточена повсякденною увагою. На жаль, великий масив документів і матеріалів перевірок свідчить про недоліки в цій справі, на яких хочеться

зупинитися детальніше. Становлення молодого робітника – складний процес. Якраз збігалося все: людина ставала дорослою, завершувалося формування характеру, світогляду, починалося самостійне трудове життя. Чи скрізь і завжди враховувалося це?

У будівельному управлінні «Машбуд» серед документів вдалося натрапити на таку пояснювальну записку: «Я, Бойко Іван, не вийшов на роботу через те, що ранком пізно піднявся. Це мій перший прогул. Робітники почали кричати, щоб я забирався геть і більше не приходив. Прошу мене перевести в іншу бригаду. А якщо це неможливо, то розрахувати». Ось ще дві подібні заяви. П. Джумаєв пише: «Прошу мене звільнити у зв'язку з тим, що я з 6 по 27 квітня 1976 р. не працював». Робітник І. Воробець: «Прошу звільнити мене з роботи за прогул 17 березня». Одинадцять осіб взагалі не прибули на цю будову за направленнями. Майже всі, хто кинув роботу або не прибув, жили біля батьків, здебільшого ніде не працювали. Усі вони учні Брошнівського № 9 та Надвірнянського № 11 міських професійно-технічних училищ, діти батьків і учні вчителів цих районів [11]. Який же висновок напрашується з наведених прикладів?

Насамперед той, що такі хлопці надто легковажні. Ця легковажність – наслідки серйозних упущень як батьків, так і школи, професійно-технічних училищ, нарешті, виробничих колективів. Не допомогли вони усвідомити їм, що праця – не тільки засіб існування, а й фактор морального задоволення, місце де можна проявити свої здібності, довести бодай самому собі свою неповторність і значущість («щось та можу»). Багато залежало від того, яку практику набували учні, що вони побачили на виробництві. Тим часом нерідко траплялося, коли заводські майстри, зайняті організацією виконання планових завдань забували про практикантів. Майстри виробничого навчання, котрі привели учнів, вважали, що вони не господарі на виробництві і теж глибоко не вникали в організацію практики. От учні й тинялися собі від верстата до верстата або працювали упівсили, сяк-так «нікому не потрібні».

Неорганізовано проходила практика у деяких будівельних колективах. Наприклад, начальник Надвірнянського будівельного управління В. Шкабара, всупереч наказу по комбінату «Івано-Франківськпромбуд», не забезпечив учнів Надвірнянського МПТУ № 11 інструментами, матеріалами, фронтом робіт. Їх примусили прибирати будівельні відходи, замітати. Саме така виробнича практика – «з віником» була найбільш популярною і принизливою. Така, з дозволу сказати, практика не тільки не давала потрібних виробничих навичок майбутнім робітникам, а й сіяла сумніви в доцільності обраної професії. Ще приклад. У бригаду столярів будівельного управління «Машбуд» влилося десять випускників профтехучилища. Новачки явно не справлялися з відповідно до свого розряду роботою. Бригада почала відставати. Тоді бригадир М. Буянов відділив новачків. Мовляв, що заробите, те й одержите. Кадрові робітники мали виробіток і заробіток, а новачки – ні. Вчорашні учні профтехучилищ, зневірившись у своїх силах та вмінні, почали розраховуватися [11].

Звичайно, бригадир неправильно розпорядився. Навіть добре підготовленому робітникові потрібен час і умови для освоєння на новому робочому місці. Але цей факт засвідчує також слабку професійну підготовку випускників училищ, особливо недостатні виробничі навички. На проходження практики необхідно було звертати більше уваги. Відведена кількість годин мала бути використана з повним навантаженням і віддачею. Учні мали відчувати наслідки і результати своєї праці за спеціальністю, як говорилося «на смак». До виробничої практики слід було готуватися серйозніше як училищам та школам, так і робітничим колективам, суворо контролювати їх проходження, всебічно обговорювати підсумки.

Наступна проблема – підготовка профтехучилищами робітників саме тих професій, які користувалися попитом і чи підприємства давали завчасно заявки на підготовку потрібних фахівців? Будівельним організаціям «Івано-Франківськпромбуд» найбільш потрібні були муляри, монтажники, покрівельники, теслярі-бетонярі, арматурники-бетонярі, а їм направляли в основному столярів, яких треба було ще довго «доучувати» і «переучувати». Для тресту «Прикарпатбуд» профтехучилища у 1976 р. підготували 239 столярів, а потрібно було лише 20. Тому молодим робітникам довелося працювати не за спеціальністю, що породжувало невдоволення, дехто розраховувався. Старший інспектор відділу кадрів будівельне управління «Машбуд» В. Шалагінов заявляв: «Нам треба робити гектари покрівель, а жодне училище не дає спеціалістів цієї справи. Готуємо самотужки». Профтехучилище побутовиків готувало годинниківів і направляло їх в села. З такою вузькою спеціальністю вони не забезпечувалися роботою в селі [11]. Якби ці майстри володіли ще й спеціальністю, скажімо, з ремонту побутових електроприладів, тоді роботи вистачило б. І молоді робітники були б задоволені, і села мали б потрібних спеціалістів.

Непоодиноким був такий випадок як у Коломийському будівельному управлінні, де робітники не мали можливості підвищувати кваліфікацію, бо постійно діючі курси не працювали. На папері планувалося на початку року підготувати 25 мотористів, 6 штукатурів, 7 столярів, але так нічого і не зроблено. Наставництво теж тільки на папері. Шкіл передового досвіду не відкрито, конкурси

професійної майстерності не влаштувалися. Молоді малярі не були забезпечені потрібними інструментами, захисними засобами, носили спецодяг значно більших розмірів, ніж треба. Тобто не дбали про те, щоб кожен будівельник мав відповідні умови для високопродуктивної роботи. Такі упущення в діяльності адміністрації призводили до великої плинності молодих робітників. Так у 1975 р. прийнято 210 юнаків та дівчат, а звільнилося 171, у наступному відповідно 81 і 78 [11].

З цих фактів напрошувався висновок, що між обласним управлінням профтехосвіти і підприємствами не було відповідної служби прогнозування підготовки спеціалістів. Тобто знати, скільки й яких фахівців треба негайно, а що на перспективу чи в недалекому майбутньому. Все робилося згідно директив вищестоящих організацій притаманних природі тоталітарної системи. Прояви будь-якої ініціативи, як правило, не підтримувалися. На те, щоби створити на підприємствах і будовах сприятливі умови молодим робітникам й творчого зростання націлювала офіційна пропаганда, але дійсність була іншою. На відміну від своїх батьків, молодь 1970-х років приходила на виробництво в основному з середньої освітою і мала значно більші запити. Вона хотіла дістати не тільки «виробничий гарт», а й збагати свої знання, займатися спортом, художньою самодіяльністю і достатню заробітну плату та умови проживання.

Столяр управління «Опорядспецбуд» тресту «Прикарпатбуд» П. Іванченко поділився своїми життєвим роздумами і спогадами: «Сам собою напрошувався висновок, що для майстра виробничого навчання досконалого знання свої професійної справи замало. Як правило, це були люди, яких з повним правом називали майстрами – «золоті руки». А от потрібного підходу до учнів їм, мабуть, бракувало. Вони мали бути добрими педагогами, непоганими організаторами. На мою думку, мало зверталось уваги в профтехучилищі на деякі інші речі від яких також залежала доля випускників. Роботу на будовах багато хто сприймав як суцільну романтику, як щось таке, що дух захоплює. А воно ж не так. Робочі будні будівельника – це не тільки свіже повітря, не тільки гордість від того, що з твоєю участю на очах росте важлива споруда. Це нерідко і мокрий одяг, бо доводиться інколи працювати під дощем, і задубілі від морозу пальці, і оте «давай, давай!» яке не стільки заохочує, скільки нервує. Словом, труднощів вистачало. І до них треба було заздалегідь готувати майбутніх будівельників. Тоді вони не лякалися б перепон, які зустрічалися в їх роботі. Серед втікачів з будови було чимало «маминих синочків». Для них будова – тягар. Найбільше було таких, що для роботи по розряду, який йому присвоювало училище, він не був готовий. Виходило, що велика плинність молодих будівельників брала свій початок ще в стінах училищ. Його вихованців непогано озброювали теоретичними знаннями, а от виробленню практичних навиків приділялося мало уваги. Не рідко випускники профтехучилищ залишали роботу тому, що в колективах, куди були направлені, не зустрічали доброзичливого ставлення до себе. «Ми за вас працюємо», – чули вони. Ну а деякі бригадири при першій же зустрічі давали зрозуміти новачку, що він в бригаді не бажаний. Така зустріч не тільки ображала. Вона гасила найкращі поривання молоді людини. Більш успішному вирішенню цієї проблеми сприяли б розумна організація дозволяла молоді. В цій справі у нас не було чим похвалитися» [13].

Такі поняття, як «студентський будівельний загін», «третій трудовий семестр» на середину 1970-х років увійшли в повсякденне життя, ставши «знаменням десятиліття в роботі комсомолу по трудовому загартуванню молоді». Дещо пізніше «заявила про свою готовність віддати молоді сили справі партії, справі народу учнівська юнь». Комсомол ставив перед собою завдання мобілізувати енергію кожного комсомольця-учня програмою діяльності учнівських трудових загонів у п'ятій трудовій чверті. Майже 2 тис. комсомольців-школярів м. Івано-Франківська взяли участь у трудовій чверті 1976 р. під девізом «Моя праця вливається в працю моєї республіки». Працюючи на новобудовах міста, в колгоспах області, допомагаючи в збиранні урожаю радгоспам Запорізької та Закарпатської областей, учнівські загони виконали робіт на 15 тис. крб. На базі колгоспів, лісництв, підшефних сільських шкіл області створено 10 таборів праці і відпочинку. Успіх літньої трудової чверті залежав від серйозної підготовки упродовж усього навчального року. Якщо трудовий семестр студентів ввійшов у практику роботи комсомольських комітетів вузів, технікумів, училищ і в його успішному проведенні зацікавленими були керівники підприємств, колгоспів і радгоспів, то про учнів дбала переважно школа [14].

Третій трудовий семестр став доброю школою фізичного та «робочого гарту» десятків тисяч бійців студентських будівельних загонів. У їх лавах був чималий загін студентів вузів та учнів середніх спеціальних навчальних закладів Прикарпаття. Кожного літа вони працювали на спорудженні промислових, сільськогосподарських та культурно-побутових об'єктів країни, допомагали колгоспникам збирати урожай, виступали з лекціями і концертами. Такий широкий спектр діяльності був у тих, хто «удостоївся права носити форму бійця студентського будівельного загону». У 1976 р. у студентських будівельних загонах Івано-Франківської області працювало понад 2400 осіб. Вони виконали обсяг робіт на суму 5,3 млн крб. Упродовж року в Івано-Франківській області працювали 23 будівельні та два спеціалізовані загони, 830 юнаків і дівчат. На об'єктах

калуського виробничого об'єднання «Хлорвініл», заводів «Автоливмаш», тонкого органічного синтезу, механічних пресів та інших вони виконали робіт на 1680 тис. крб. Так, загін енергетиків – учнів Бурштинського енергетичного технікуму працював за спеціальністю на об'єктах механізованої колони № 20, учні Івано-Франківського медичного училища на час літніх канікул стали санітарами в лікувальних закладах обласного центру, а 120 бійців-педагогів були направлені у піонерські табори. Багато студентів і учнів не вперше брали участь у будзагонах і набули певний трудовий досвід. Крім того, зимою і навесні у школах вони освоювали будівельні спеціальності, техніку безпеки. Працювали також школи командирів і комісарів загонів, бригадирів і майстрів. Головні маршрути трудового семестру пролягали у Тюмень, Магадан, Бухару, Ханти-Мансійськ [15].

Цікаві висновки наведені в матеріалах третього обласного зльоту студентських будівельних та сільськогосподарських загонів. Виступи будзагонівців перегукувалися – ефективність трудового семестру залежала від того, як на об'єктах підготувалися до прийому загонів, які були створені умови праці й відпочинку. В арсеналі лінійних загонів появилися і закріпилися нові форми соціалістичного змагання: естафета трудових справ, конкурси на кращого за професією, боротьба за бережливе витрачання матеріалів. Ширилося змагання за право здавати об'єкти зі Студентським знаком якості. Такої оцінки заслужили 12 об'єктів, або 60 % від зданих в експлуатацію. Розмаху набирало змагання між студентськими загонами і комсомольсько-молодіжними бригадами будов, колгоспів і радгоспів. Уроки трудового семестру були повчальними для дальшого руху студентських буд загонів. Багато промовців підтримували думку про укладання довгострокових договорів з господарствами, куди певні вузи, технікуми й училища рік у рік посилали б свої загони [16].

Великим злом у досліджуваній період стала проблема алкоголізму. Їй необхідно присвятити низку окремих досліджень. Предмет нашого дослідження це наступний етап у житті молоді особи після закінчення навчального закладу і переходу у самостійне життя – створення робітничої сім'ї. Для деякого справою престижу і гонору стали гучні багатолюдні весілля, на яких «ріками текла» горілка. Господарі та господині, які женили синів і видавали заміж дочок, вважали нижче своєї гідності виставляти на святкові столи лише вино. Горілку закупували ящиками. Найбільш заможні і заповзятливі швидко знаходили спільну мову з окремими продавцями та експедиторами, які йшли їм назустріч, звичайно, не «за спасибі». Вершиною престижу вважалася горілка «посольська», яку навіть у першокласних ресторанах не завжди і не кожному відвідувачу подавали.

Автор статті у 1973–1983 рр. навчався в Отинянській середній школі Коломийського району і неодноразово був свідком приготувань до весіль, на яких «все село гуляло». Кілька тижнів треба було мотатися між продавцями та експедиторами, закуповувати оптом все, що потрібно для весільного столу. Горілка – ящиками, ковбаси – мішками, майонез і зелений горошок – десятками банок, сметана – каструлями, м'ясо – тушами. Посеред двору горіло багаття, і у великих казанах кипіло, смажилася, парилося. В суботу широко відчинялися прибрані ворота і на обійстя тягнувся потік гостей. Вгиналися столи від наїдків і пляшок з горілкою, а гості все ставили і ставили ще й свої пляшки. Пив кожен, хто міг келих тримати. Нікому не було діла до того, що юнаки і дівчата, яким ще б тільки фруктовими водами запивати страви, горілчаний чад запаморочував розум. Споювали усіх підряд – і старого, і малого. Яких тільки випадків не траплялося на тих «гонорових» весіллях, найчастіше – бійки.

Правда, що дещо намагалися зробити для запобігання всяких ексцесів голови сільрад і начальство. На деяких весіллях виставляли патрулі дружинників, але не всі дружинники втримувалися від чарки. До того ж не всім господарям подобалося патрулювання дружинників біля їхніх столів. Практикувалося також чергування депутатів на весіллях з числа запрошених – мовляв, нехай дивляться за тим, щоб люди дуже не напивалися. Перетворення сімейних торжеств у великогрупові кількадевні масові пиятики набирало все більших масштабів. Таких гонорових і заповзятливих, які асигнували на це понад п'ять тисяч карбованців (щоб перевершити сусіда) можна було зустріти майже на кожній вулиці будь-якого населеного пункту Івано-Франківської області. Два вихідні і два робочих дні «стояв дзенькіт двісті–триста склянок і горлали п'яні люди». Про роботу забували – один відпросився, другий влаштував собі відгул чи «лист непрацездатності» (лікарняний), третій пообіцяв начальнику щось дістати і тому вважав себе у відрядженні, четвертий просто так не пішов на завод, бо там за прогули не карають. Директори, як правило, не піднімали шуму, а оформляли прогули відпусткою за власний рахунок. У всіх були «поважні» причини у робочий час «не просихати від горілки». Сотні людей кілька днів отруювали себе надмірними дозами алкоголю і, звичайно, після цього не могли працювати на повну силу. Через них підприємства недодавали продукції на десятки тисяч карбованців, а також випускали брак. Всі мали право влаштувати своїм дітям весілля на власний розсуд, але масове споживання

на своїх подвір'ях чи у ресторанах сотні людей, завдавало великих моральних і матеріальних збитків. Весілля і не тільки, більше нагадували не радісні свята, а звичайнісінькі «масові п'янки», і це стало нормою радянського способу життя тощо.

Таким чином, у досліджуваній період розбудовувалася система авторитарної освіти, відбувалася своєрідна підміна суті поняття національно-культурного будівництва. Проголошувана владою розбудова структурних ланок національної освіти й культури не відповідала істині. Під виглядом «національно-культурного будівництва» відбувалося насадження політики комуністичної партії. Незаперечним досягненням радянської системи освіти стало кількісне зростання відповідних закладів і установ, значна робота проводилася з ліквідації неписьменності дорослого населення.

У світлі тогочасних політичних вимог ставилися завдання підготовки висококваліфікованих робітників, освічених, ідейно загартованих, добре вихованих. Обличчя молодого робітника мали визначати не лише кваліфікаційний розряд, а й політична свідомість, громадянська активність. Велика роль відводилася комсомольським організаціям і комуністам, які були зобов'язані спрямовувати свої зусилля на формування в учнів марксистсько-ленінського світогляду, виховання у них високих моральних якостей. Широкому розгортанню соціалістичного змагання під девізом «Сьогодні відмінник – завтра передовик виробництва» мали сприяти тісні зв'язки з колективами базових підприємств. Змагання учнівських груп з кращими виробничими бригадами носили конкретний зміст – здобути право стати резервом передової бригади, предметно знайомитись з досвідом новаторів. Професійна освіта набирала великого розмаху. За такими вагомими показниками, що широко використовувалися для пропаганди радянського способу життя, приховувалась низька якість роботи і орієнтація на кількісні показники всупереч якості.

Список використаних джерел

1. Васюта С. І. Радянський екоцид в Україні: історичні витoki та труднощі подолання. Тернопіль: СМП «Астон», 2000. 536 с. 2. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку. Тернопіль: Галдрук, 2001. 600 с. 3. Гумен Ю. Є. Урбоекологічні проблеми Західного регіону України 1960–1990 рр.: історичний аспект. Тернопіль: Вектор, 2008. 264 с. 4. Давидович С. Н. Соціально-економічні процеси в Івано-Франківській області в другій половині 60–80-ті роки ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Тернопіль, 2012. 19 с. 5. Клапчук В. М. Корисні копалини Галичини: видобування та переробка. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. 508 с. 6. Малярчук О. М. Соціально-економічні процеси в західному регіоні Української РСР (1964–1991). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. 548 с. 7. Держархів Івано-Франківської області. Ф. П-1. Оп. 1. Спр. 4052. 135 арк. 8. Там само. Ф. Р-3. Оп. 2. Спр. 779. 67 арк. 9. Кулик Д. Робітничий гарт // Прикарпатська правда. 31 серпня 1976. 10. Ступарик Б. Наставник з підприємства // Прикарпатська правда. 22 лютого 1977. 11. Становлення молодого робітника // Прикарпатська правда. 16 липня 1976. 12. Спогади Дмитра Володимировича Паньківа, 1957 р. н. // Архів автора. 13. Іванченко П. Майстри «золоті руки» // Прикарпатська правда. 30 серпня 1977. 14. Кулик Д. Трудовий гарт // Прикарпатська правда. 17 грудня 1976. 15. Дем'янчук С. Курс на романтику // Прикарпатська правда. 13 червня 1976. 16. Кулик Д. Уроки семестру трудового // Прикарпатська правда. 22 грудня 1976.

Referenses

1. Vasyuta S. I. Radyans'kyu ekotsyd v Ukrayini: istorychni vytyky ta trudnoshchi podolannya [Soviet ecocid in Ukraine: historical sources and difficulties of overcoming]. Ternopil': SMP «Aston», 2000. 536 s. 2. Vasyuta O. A. Problemy ekolohichnoyi stratehiiy Ukrayiny v konteksti hlobal'noho rozvytku [Problems of the ecological strategy of Ukraine in the context of global development]. Ternopil': Haldruk, 2001. 600 s. 3. Humen Yu. Ye. Urboekolohichni problemy Zakhidnoho rehionu Ukrayiny 1960–1990 rr.: istorychnyy aspekt [Urbo-ecological problems of the Western region of Ukraine 1960–1990: historical aspect]. Ternopil': Vektor, 2008. 264 s. 4. Davydovych S. N. Sotsial'no-ekonomichni protsesy v Ivano-Frankivs'kiy oblasti v druhiy polovyni 60–80-ti roky XX stolittya [Socio-economic processes in the Ivano-Frankivsk region in the second half of the 60–80th years of the twentieth century]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 «Istoriya Ukrayiny». Ternopil', 2012. 19 s. 5. Klapchuk V. M. Korysni kopalyny Halychyny: vydobuvannya ta pererobka [Minerals of Galicia: extraction and processing]. Ivano-Frankivs'k: Foliyant, 2013. 508 s. 6. Malyarchuk O. M. Sotsial'no-ekonomichni protsesy v zakhidnomu rehion Ukrayins'koyi RSR (1964–1991) [Socio-economic processes in the western region of the Ukrainian SSR (1964–1991)]. Ivano-Frankivs'k: Symfoniya forte, 2015. 548 s. 7. Derzharkhiv Ivano-Frankivs'koyi oblasti. F. P–1. Op. 1. Spr. 4052. 135 ark. 8. Tam samo. F. R–3. Op. 2. Spr. 779. 67 ark. 9. Kulyk D. Robitnychy hart [Worker's temper]. Prykarpats'ka pravda. 31 serpnya 1976. 10. Stuparyk B. Nastavnyk z pidpryyemstva [Mentor from the enterprise]. Prykarpats'ka pravda. 22 lyutoho 1977. 11. Stanovlennya molodoho robitnyka [The formation of a young worker]. Prykarpats'ka pravda. 16 lypnya 1976. 12. Spohady Dmytra Volodymyrovycha Pan'kiva, 1957 r. n. [Memoirs of Dmytro Volodymyrovych Pankiv, 1957]. Arkhiv avtora. 13. Ivanchenko P. Maystry «zoloti ruky» [Masters of «golden hands»]. Prykarpats'ka pravda. 30 serpnya 1977. 14. Kulyk D. Trudovyy hart [Worker's temper]. Prykarpats'ka pravda. 17 hrudnya 1976. 15. Demyanchuk S. Kurs na romantyku [The course on romanticism]. Prykarpats'ka pravda. 13 chervnya 1976. 16. Kulyk D. Uroky semestru trudovoho [Lessons from the Semester of Labor]. Prykarpats'ka pravda. 22 hrudnya 1976.

Oleh Maliarchuk

FORMATION OF PERSONNEL OF MASS WORKPLACE PROFESSIONS BY AN EXAMPLE OF SOCIALIST INDUSTRIALIZATION OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION

The article analyzes the specifics of the formation of personnel of mass working professions in the western regions of the Ukrainian SSR by the example of a separate Ivano-Frankivsk region through the system of labor education and professional orientation of the youth, the efforts aimed at forming a marxist-leninist outlook among pupils, the problems faced by a graduate of the vocational school in the production, as well as the role of the so-called socialist competition in establishing close ties with the teams of basic enterprises.

Key words: construction, vocational education, young worker, industrialization, constructionbrigade, ideological conditioning.